

FAKTAARK 3/2015

Nr. 3, mars 2015

Forfatter: Morten Harper,
utredningsleder Nei til EU

Kategori:
TTIP/TISA

Stikkord:

Indre marked
EØS
Harmonisering
Privatisering
Mattrygghet

Bakgrunn:

EU og USA har som mål å forhandle ferdig handels- og investeringsavtalen TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership – i løpet av 2015. Avtalen får konsekvenser også for EØS-landet Norge.

En handelsavtale mellom USA og EU vil endre regelverket i det indre markedet, og dermed regler for varer og tjenester i Norge gjennom EØS-avtalen. (Fotomontasje: Eivind Formoe.)

TTIP smitter til EØS

Med handelsavtalen TTIP vil nye EØS-regler kunne bli utviklet både i Washington og Brussel.

www.neitileu.no

TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership – skal bygge på at regelverket for det indre markedet harmoniseres eller likestilles mellom EU og USA, med felles regler for varer og tjenester samt fri flyt av kapital. Endringer i EUs produktkrav, regler for tjenester, veterinære regelverk og så videre som tilpasning til TTIP vil også komme til Norge gjennom EØS, så fremt ikke regjeringen bruker vetoretten Norge har i EØS.

Amerikanske tilstander

Tollbarrierene mellom EU og USA er allerede relativt lave. Avtalens hovedmål er ikke å fjerne siste rest av toll, men å avvikle eller redusere de såkalte ikke-tariffære eller tekniske handelshindringene. Det er slikt som forskjeller i godkjenningsprosedyrer, regler, forbud, standarder, støtteordninger og merkeordninger.

Dette er reguleringer som, utover at de begrenser handelen, også har begrunnede formål. TTIP-avtalen

kan svekke standarder for miljø, helse, arbeidsliv, matsikkerhet og mattrygghet i EØS, regelverk som forbrukerorganisasjoner, fagbevegelse og miljøorganisasjoner mener allerede er for svakt. Med andre ord: TTIP innfører amerikanske tilstander, og det vil endre EØS-regelverket.

De negative konsekvensene er særlig tydelig for mattryggheten. USA har blant annet reist krav om å tillate matvarer med GMO, hormonbehandlet storfekjøtt, mer antibiotika og klorvasket kyllingkjøtt. EU ønsker i utgangspunktet å holde dette utenfor, men den amerikanske matvareindustrien presser hardt på. Det eneste som kan stanse dem er trolig en så sterk motstand fra europeiske forbrukere at hele avtalen vakler.

Washington og Brussel

Selv om EU og USA prinsipielt er enig om å harmonisere og liberalisere, er det uenigheter i forhandlingene både generelt og på enkelte sektorer. Derfor ønsker man et såkalt «regulatorisk samarbeid» der EU og USA skal fortsette å forhandle om nytt regelverk etter at TTIP-avtalen er på plass. Dette vil være en fremgangsmåte utenfor de vanlige beslutningskanalene, med minimalt offentlig innsyn eller involvering av folkevalgte politikere.

Med TTIP vil nye EØS-regler kunne bli utviklet både i Washington og Brussel. Det vil neppe styrke muligheten for norsk innflytelse, Norge er som kjent representert i fagkomiteene som forbereder regelverk for EU-kommisjonen. Trolig vil det også bli enda vanskeligere å forhandle frem unntaksregler, hvis de felles reglene skal gjelde på begge sider av Atlanterhavet. EØS-avtalens rettslige ensidighet, der nytt regelverk alltid kommer fra Norges motpart, og demokratiske underskudd blir forsterket.

Kan påvirke domstolene

TTIP-avtalen som helhet blir ikke del av EØS. Norge blir dermed ikke forpliktet for eksempel av den omstridte investor-stat-tvisteløsningen (ISDS), som gir private selskaper rett til å saksøke stater for fremtidig tapt fortjeneste, uten at det inngås en tilsvarende avtale med EU og USA, enten direkte eller sammen med blant andre Sveits og Island gjennom EFTA.

Når TTIP foreligger og avtalen er vedtatt av EUs organer, er den en del av EU-retten som forplikter medlemslandene – og fortolkes av EU-domstolen. Ut fra det vi vet om TTIP, prioriterer den markedsløsninger og deregulering, og avtalen blir i relevante saker en ny rettskilde som trekker domstolen videre i denne retningen.

Selv om Norge ut fra EØS-avtalen ikke er forpliktet av rettspraksis i EU etter avtalens inngåelse i 1992, har vi i realiteten sett at overvåkningsorganet ESA, EFTA-domstolen og norske domstoler i stor grad følger EU-domstolens nyere praksis. Det vil si at TTIP indirekte kan slå inn i fortolkning og praktisering av EØS-reglene også i Norge.

Liberaliseringen skrus én vei

To sentrale prinsipper som trolig vil inngå i TTIP – vi finner dem også i forhandlingene om den internasjonale tjenesteavtalen TISA – viser hvordan avtalen skal forsterke liberalisering og markedsløsninger for tjenester:

- «Stand still»-klausulen betyr at myndigheter ikke skal innføre nye restriksjoner på områdene den gjelder. Liberalisering som er gjennomført skal ikke omgjøres.
- «Skrallenøkkel»-klausulen betyr at fremtidige beslutninger om tjenesteytelser skal føre til økt konkurranse, ikke det motsatte. Liberaliseringen skal bare kunne skrus én vei.

Begge disse prinsippene skal sørge for «ikke-diskriminerende markedsadgang», som betyr at utenlandske selskap skal ha rett til å etablere seg og yte en tjeneste på lik linje med nasjonale private selskap. Hvis en tjeneste skal være unntatt fra utenlandsk konkurranse, må det være spesifisert i de bindingslistene som partene legger inn i forhandlingene.

I debatten om EØS og offentlige tjenester har muligheten for rekommunalisering av konkurranseutsatte tjenester stått sentralt. Erfaring har vist at den formelle retten til å fastsette hva som er offentlige tjenester i praksis utfordres av de rettighetene EØS-avtalen gir private aktører. TTIP-avtalen kan gjøre det enda vanskeligere å ta tilbake tjenester som er blitt privatisert. I Storbritannia er det en pågående debatt om hvordan TTIP kan gjøre Cameron-regjeringens outsourcing av helsevesenet permanent, selv om senere regjeringer skulle ønske å gjeninnføre offentlige løsninger.¹ Det skyldes både frykten for søksmål fra private helseforetak for tapt fremtidig fortjeneste (ISDS-tvisteløsning) og avtalens prinsipper for at markedsadgang for utenlandske selskaper ikke skal reverseres.

Norsk TTIP-avtale?

Utenfor EU står Norge friere enn unionslandene, og blir ikke underlagt handelsliberaliseringen EU og USA avtaler. I den norske debatten om TTIP har enkelte tatt til orde for en egen norsk parallelavtale om TTIP eller en avtale gjennom handelsforbundet EFTA, der blant annet Sveits og Island er med. Nei til EU ønsker ikke en slik videre tilknytning til TTIP.

Regjeringen har skapt et bilde av at oppdrettsnæringen får alvorlig svekkede handelsvilkår dersom TTIP blir en realitet. Resonnementet er at EU

og USA da heller vil handle med hverandre, hvis ikke Norge kobler seg på med en egen avtale. Rundt 60 prosent av norske fiskeeksport går i dag til EU og rundt 3 prosent til USA. NUPI og Norstella anslår i en rapport utarbeidet for NHO at eksporttapet vil utgjøre under én prosent av fiskeeksportens verdi.² AgriAnalyse påpeker i rapporten *TTIP— Gigantene forhandler* at dette er en svært begrenset effekt.³ Tvert imot, skriver AgriAnalyse, vil en norsk TTIP-avtale kunne gi store tap for landbasert matvareproduksjon og næringsmiddelindustri.

Ifølge det London-baserte Centre for Economic Policy Research er så mye som 80 prosent av den beregnede økonomiske gevinsten ved en TTIP-avtale knyttet til endringer i regelverk.⁴ AgriAnalyse påpeker at «denne effekten vil komme til Norge som en del av EØS-avtalens mekanismer også uten en egen avtale for Norge».⁵ Beregningene av den økonomiske gevinsten ved en TTIP-avtale er for øvrig omstridt.

Noter

1. Se for eksempel: The Guardian 07.09.2014, <http://www.theguardian.com/business/2014/sep/07/trade-unions-trade-deal-threat-to-nhs>
2. NUPI-rapport: *Transatlantisk frihandel og Norge*, November 2014.
3. AgriAnalyse-rapport: *TTIP— Gigantene forhandler. Hva så for Norge?*, mars 2015
4. Centre for Economic Policy Research: *Reducing transatlantic barriers to trade and investment. An economic assessment*, 2013.
5. AgriAnalyse 2015, side 2.